

Asia: VN/17577/2022

Lausuntopyyntö tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä

Lausunnonantajan lausunto

Mitkä ovat pienten ja keskisuurten yritysten merkittävimmät esteet sovittelumenettelyjen käytölle riidanratkaisussa

Merkittävimmät esteet sovittelumenettelyjen käytölle riidanratkaisussa ovat sovittelukulttuurin kehittymättömyys yrityksissä, tiedonpuute ja käräjäoikeuden kokemuksen mukaan joissain tapauksissa oikeudenkäyntiavustajat, jotka eivät suosittele sovittelumenettelyn käyttöä. Mikäli yrityksen edustajilla ei ole kokemusta sovittelumenettelystä, oikeudenkäyntiavustajan kanta sovitteluun muodostuu useimmiten ratkaisevaksi. Tuomioistuinmaksut eivät muodostane estettä sovittelumenettelyn käytölle. Sovittelua saatetaan kuitenkin pitää turhana kustannuksena etenkin, jos sovittelun lisäarvoa suhteessa sovintoneuvotteluihin ei riittävällä tavalla sisäistetä.

Riidanratkaisulausekkeet voivat joissain tapauksissa muodostaa esteen sovittelumenettelyn käytölle. Kynnys harkita sovittelua vaihtoehtona voi nousta, mikäli riidanratkaisulausekkeen mukainen välimiesmenettely tai muu prosessi laitetaan vireille. Kääntäen, sovittelun käyttöä olisi mahdollista lisätä, mikäli sovittelu tulisi enenevässä määrin huomioiduksi myös yritysten riidanratkaisulausekkeissa.

Tulisiko riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyä kehittää sovittelumenettelyjen nykyistä suuremman hyödyntämisen suuntaan? Jos, niin millä tavalla?

Olemassa olevat menettelysäännökset lähtökohtaisesti mahdollistaisivat sovittelumenettelyjen nykyistä suuremman hyödyntämisen. Sovittelumääriä voidaan kasvattaa konfliktinratkaisukulttuurin muutoksella. Kulttuurin muutos taas vaatii aikaa ja keskeisten toimijoiden positiivisia käytännön kokemuksia sovittelusta. Muutoksen aikaansaamisessa oikeudenkäyntiavustajat ja tuomioistuimet ovat keskeisessä asemassa. Tämän lisäksi sovittelutiedon ja koulutuksen olisi hyvä tavoittaa myös yritysten päätöksentekijöitä.

Käräjäoikeudessa on aika ajoin aloitettu sovittelu jo ennen kirjallisen vastauksen antamista. Menettely säästää kustannuksia ja soveltuu erityisesti asioihin, jotka ovat yksinkertaisia ja joissa

osapuolet tuntevat toistensa kannat pääpiirteissään etukäteen. Menettely ei kuitenkaan sovellu kaikkiin asioihin.

Helsingin käräjäoikeudessa on ollut hyviä kokemuksia riita-asioiden käsittelijöiden kouluttamisesta ja kannustamisesta tiedustelemaan sovittelumahdollisuutta riidan aikaisessa vaiheessa. Mitä helpommaksi sovittelun markkinointi on käräjäoikeuksissa tehty, ja mitä useammat riita-asioita käsittelevät tuomarit tuntevat menettelyn ja luottavat siihen, sitä suuremmalla todennäköisyydellä osapuolet saavat oikea-aikaista tietoa sovittelusta ja kehotuksen harkita menettelyä. Oikeudenkäyntimenettely on joustava ja sovittelulle voidaan varata aikaa heti menettelyn alkuvaiheessa.

Laki mahdollistaa suorien sovitteluhakemusten tekemisen. Kuitenkin suorita hakemuksia jätetään harvoin, vaikka sillä olisi monia etuja. Oikeudenkäyntiavustajilta aika ajoin kuulee käsityksiä, joiden mukaan sovittelumenettelyn ehdottaminen ja suoran sovitteluhakemuksen jättäminen voidaan tulkita heikkouden merkiksi. Suorien sovitteluhakemusten määrän lisääminen edellyttää käräjäoikeuden käsityksen mukaan ensisijaisesti oikeudenkäyntiavustajien kulttuurin muuttumista. Lainsäädännön keinot lisätä suorita sovitteluhakemuksia ovat rajalliset. Oikeudenkäyntimaksu jo nykyisellään on yrityksille niin edullinen, että suoran sovitteluhakemuksen alhaisempi taksa ei sisältäne merkittävää ohjausvaikutusta.

Pitäisikö alustavaan sovitteluistuntoon osallistumisesta säätää laissa?

Selvityksessä (s. 31) on pidetty tehokkaana menettelyä, jossa säännönmukaisesti selvitettäisiin ensin esimerkiksi alustavan sovittelutapaamisen kautta osapuolten edellytykset sovittelua riitaa ja saavuttaa sovinto, ja vasta tämän jälkeen asia siirtyisi oikeudenkäyntimenettelystä vastaavalle puheenjohtajalle, joka aloittaisi riita-asian varsinaisen valmistelun oikeudenkäyntiä varten. Selvitys näyttäisi jättävän auki, missä riita-asian käsittelyn vaiheessa alustava sovittelutapaaminen järjestettäisiin. Käräjäoikeus ei pidä mahdollisena, että käräjäoikeuteen vireille tulevassa asiassa ei olisi nimetty puheenjohtajaa.

Käräjäoikeus kannattaa menettelyä, jossa osapuolten edellytykset sovittelua riitaa kartoitettaisiin sovittelijan johdolla säännönmukaisesti ja mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Menettely antaisi kaikille riita-asioiden osapuolille yhdenvertaiset mahdollisuudet saada tietoa sovittelusta ja harkita sovittelua riittävin tiedoin. Sovittelua koskevat keskustelut on mahdollista järjestää tehokkaasti esimerkiksi videoyhteyden välityksellä. Tarkoituksenmukaisin ajankohta keskustelulle on siinä vaiheessa, kun haastehakemus on annettu tiedoksi ja vastaus on annettu.

Käräjäoikeus ei kannata varsinaiseen sovitteluistuntoon osallistumisen säätämistä pakolliseksi. Sovitteluun osallistumisen tulisi jatkossakin olla vapaaehtoista. Sovittelulle on parhaat lähtökohdat, mikäli kaikki osapuolet ovat menettelyyn suostuneet ja osallistuvat sovitteluun positiivisella asenteella ja avoimin mielin.

Näettekö tarvetta kehittää tuomioistuinsovittelua koskevaa lainsäädäntöä ja millä tavalla, jotta siitä tulisi nykyistä toimivampi vaihtoehto pienten ja keskisuurten yritysten riidanratkaisuun?

Tuomioistuinsovittelua koskeva lainsäädäntö on kärjäoikeuden näkökulmasta pääsääntöisesti toimiva.

Nykyisen lainsäädännön mukaan sovittelun kohteena olevassa asiassa tarvittavan asiantuntemuksen turvaamiseksi tai sovittelun edistämiseksi muuten sovittelija voi osapuolten suostumuksella käyttää avustajaa (5 §:n 2 momentti). Lainsäädäntöä voisi kehittää siten, että erityistä asiantuntemusta vaativissa jutuissa sovittelijana voisi toimia ennalta määritetyt kriteerit täyttävä koulutettu ja kokenut sovittelija joko yhdessä tuomarisovittelijan kanssa tai itsenäisesti. Osapuolet suorittaisivat yksityisen sovittelijan palkkion ja korvauksen hänen kuluistaan.

Yritysten näkökulmasta tuomioistuinsovittelun julkisuus voi muodostaa esteen sovitella asiaa. Tuomioistuinsovittelu voisi olla nykyistä toimivampi vaihtoehto pienten ja keskisuurten yritysten riidanratkaisuun, mikäli sovittelumenettely olisi lainsäädännön tasolla luottamuksellista.

Pitäisikö Suomeen luoda selvityksessä esitetty tuomioistuimen ulkopuolinen institutionaalinen sovittelumenettely? Jos, niin millainen?

Helsingin kärjäoikeus ei kannata uuden institutionaalisen sovittelumenettelyn luomista.

Kärjäoikeuksissa on kehitetty tuomioistuinsovittelua jo vuosia, ja kehittämistyötä jatkavat valtakunnallisesti useat työhön sitoutuneet ammattilaiset. Tuomioistuinsovittelijoita on koulutettu runsaasti ja sovittelijoille on kertynyt merkittävä määrä sovittelukokemusta. Käsitksemme mukaan tuomioistuinsovittelijoilla keskimäärin on muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta enemmän sovittelukokemusta kuin yksityisillä riita-asioiden sovittelijoilla, mikä johtuu tuomioistuinsovittelujen suuremmista määristä. Marraskuussa 2022 perustettiin kärjäoikeuksien riitasovitteluasioiden vastuutuomariverkosto, joka edelleen helpottaa osaamisen ja kokemusten jakamista ja toiminnan kehittämistä valtakunnallisesti.

Valtion varoista rahoitetun tuomioistuinten ulkopuolisen sovitteluinstituution perustaminen ei ole perusteltua resurssien säästämisen näkökulmasta. Sen sijaan resurssit tulisi kohdistaa toimivan järjestelmän kehittämiseen. Toisin kuin selvityksessä esitetään, tuomioistuinsovittelu ei käytännössä sido kahden tuomarin työpanosta. Asiat siirtyvät sovitteluun tyypillisesti jo siinä vaiheessa, kun haastehakemukseen on annettu kirjallinen vastaus. Mitä aikaisemmassa vaiheessa sovittelu aloitetaan, sitä pienempi on asian valmistelusta vastaavan puheenjohtajan työpanos. Haastehakemuksen ja sen tiedoksiannon välillä tapahtuvan työn määrään ulkopuolisen sovitteluinstituution luomisella ei olisi mitään vaikutusta. Riita-asian vastauksen vastaanottaminen ja tiedustelu sovittelusta eivät työllistä merkittävästi. Pällekkäistä työtä ei synny, sillä asia siirtyy sovittelijalle sovittelun aloituspäätöksen tekemisen jälkeen.

Riita-asioiden sovittelun ulkoistamisella ei ole saavutettavissa merkittäviä säästöjä käräjäoikeuksien resursseissa. Suurimmassa osassa asioista sovittelun toteuttamiseen riittää yksi päivä, minkä lisäksi sovittelun valmisteluun ja mahdollisen sovinnon vahvistamiseen ei tyypillisesti kulu yhtä päivää enempää. Sovittelutehtävät ovat monille virkatuomareille mieluisia ja tuovat työhön lisää sisältöä ja mielekkyyttä. Tuomioistuimen ulkopuolisen sovitteluinstituution ja esimerkiksi tilojen ja palkkioiden hallinnointi vaatisi omat lisäresurssinsa.

Resurssien ja kokonaistehokkuuden kannalta toivottavaa kuitenkin olisi, että yritysten välisiä laajoja, monimutkaisia ja erityistä asiantuntemusta vaativia riita-asioita ohjautuisi enemmän yksityiseen sovitteluun. Pienten ja keskisuurten yritysten tavanomaisia riita-asioita voidaan tehokkaasti ja edullisesti sovittaa tuomioistuimissa. Yksityisen sovittelun lisäarvo taas korostuu laajoissa ja monimutkaisissa asioissa, joissa sovitteluprosessi edellyttää useamman päivän työmäärää. Yritykset voivat maksaa erityisasiantuntijan palveluista, mikäli riidan rahamääräinen intressi on riittävän suuri, riita yritystoiminnan kannalta muuten hyvin merkittävä, ja luottamuksellisuus keskeisessä roolissa. Mikäli yritysten räätälöity sovittelupalvelu kustannetaan valtion varoin, on vaarana vesittää yksityisen sovittelumarkkinan kehittämisen edellytyksiä.

Näettekö tarvetta sille, että pienten ja keskisuurten yritysten välisiä riitoja voitaisiin käsitellä jossakin ratkaisusuositusta antavassa lautakunnassa kuten kuluttajariitalautakunnassa?

Yleiset tuomioistuimet tuottavat täytöntöönpanokelpoisia ratkaisuja pienille ja keskisuurille yrityksille. Esimerkiksi kuluttajariitalautakunnassa käsittelyajat ovat jo nykyisellään pitkiä, eikä lautakuntakäsittelyllä ole saavutettavissa mainittavia hyötyjä pienten ja keskisuurten yritysten riitojenratkaisuun. Ratkaisusuositus ei ota huomioon yritysten intressejä ja tarpeita. Sovittelu tuottaa lautakuntakäsittelyyn verrattuna enemmän lisäarvoa ja yritysten kannalta parempia ratkaisuja.

Muita kommentteja selvityksestä?

Pienten ja keskisuurten yritysten määritelmän sisälle mahtuu laaja joukko erilaisia yrityksiä (vähemmän kuin 250 työntekijää, vuosiliikevaihto enintään 50 miljoonaa euroa). Samaten pienten ja keskisuurten yritysten riita-asiat ovat monimuotoisia, vaihdellen intressiltään hyvin pienistä riidoista laajoihin kokonaisuuksiin. Tämä tulisi ottaa huomioon asian jatkokäsittelyssä.

Selvityksessä ei mainita sovittelua hovioikeuksissa, vaikka myös hovioikeuksissa sovittelu on lisääntymässä.

Pakkala Sirpa
Helsingin käräjäoikeus

Inkinen Jaana
Helsingin käräjäoikeus - Käräjätuomari Camilla Rauma-Sehm ja Mari
Vanhanen